Finnwatch ry:n lausunto
työelämä- ja tasa-arvovaliokunnalle
7.3.2022

Asia: VNS 10/2021 vp Valtioneuvoston ihmisoikeuspoliittinen selonteko

Finnwatch kiittää mahdollisuudesta lausua työelämä- ja tasa-arvovaliokunnalle valtioneuvoston ihmisoikeuspoliittisesta selonteosta. Finnwatch esittää lausunnossaan havaintoja selonteosta yritysten ihmisoikeusvastuun näkökulmasta (luku 4.8) keskittyen sitovan yritysvastuusääntelyn valmistelun etenemiseen. Yritysten ihmisoikeusvastuu kattaa kansainvälisesti tunnustetut ihmisoikeudet, jotka on ilmaistu ihmisoikeuksia koskevissa kansainvälisissä perusasiakirjoissa ja Kansainvälisen työjärjestö ILO:n julistuksessa työelämän perusperiaatteista ja -oikeuksista. Lisäksi se kattaa muun muassa kasvihuonekaasupäästöt sekä ilmaa, vesistöjä tai maaperää saastuttavan toiminnan ja metsäkadon, joista on haitallisia vaikutuksia ihmiselämälle ja terveydelle.[1]

Pääministeri Marinin hallitus on ohjelmassaan asettanut tavoitteekseen tehdä Suomesta yritysten yhteiskuntavastuun edelläkävijämaan säätämällä yritysvastuulain.[2] Vaikka työministeri Tuula Haatainen ilmoitti helmikuussa 2022 esittelevänsä hallituspuolueille yritysvastuulakihankkeen, joka olisi mahdollista toteuttaa vielä tällä hallituskaudella[3], asia ei ole vielä edennyt. Monet maat ovatkin ajaneet kansallisen yritysvastuulain säätämisessä Suomen edelle. Ranskassa kansallinen yritysvastuulaki on ollut voimassa jo vuodesta 2017, ja Saksassa ja Norjassa kansallinen yritysvastuulaki säädettiin vuoden 2021 aikana. Myös esimerkiksi Alankomaissa maan tammikuussa 2022 virkaan astunut hallitus on sitoutunut säätämään kansallisen, kattavan yritysvastuulain.

Kansallisten yritysvastuulakien lisääntyessä Suomen kannalta keskeisissä kaupankäyntimaissa kotimainen sitova yritysvastuusääntely edistäisi paitsi ihmisoikeuksia myös suomalaisyritysten kilpailuasemaa. Esimerkiksi yritysvastuulain jo säätänyt Saksa on ollut Suomen merkittävin kauppakumppani tavaravaihdolla mitattuna jo vuodesta 2014 lähtien.[4] Saksan yritysvastuulaki, jota sovelletaan vuodesta 2023 lähtien, tulee vaikuttamaan suoraan sellaisiin suomalaisiin yrityksiin, joilla on sen soveltamisalaan kuuluvia saksalaisia asiakkaita. Saksalaiset yritykset tulevat tulevaisuudessa vaatimaan entistä enemmän tietoa toimitusketjujen ihmisoikeus- ja ympäristöriskeistä ja niiden hallinnasta suorilta tavarantoimittajiltaan, mukaan lukien suomalaisyrityksiltä.

---

[1] OHCHR, Fact Sheet No. 38: Frequently Asked Questions on Human Rights and Climate Change, s. 36, saatavilla osoitteessa: https://www.ohchr.org/Documents/Publications/FSheet38_FAQ_HR_CC_EN.pdf

[2] Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma 10.12.2019: Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta, s. 110, saatavilla osoitteessa http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-808-3

[3] Työministeri Tuula Haatainen, 4.2.2022, https://twitter.com/TuulaHaatainen/status/1489522262009077760 (viitattu 14.2.2022)

[4] Suomi ulkomailla -sivustot, Saksa: Kahdenväliset suhteet, https://finlandabroad.fi/web/deu/kahdenvaliset-suhteet (viitattu 14.2.2022)

Finnwatch ry, Malminrinne 1 B, 00180 Helsinki
www.finnwatch.org

Hallituksen teettämät selvitykset osoittavat selkeitä puutteita suomalaisyritysten vapaaehtoisuuteen perustuvissa huolellisuusvelvoiteprosesseissa. Esimerkiksi selonteossakin mainitun valtioneuvoston teettämän nk. SIHTI-selvityksen tulosten mukaan "*vaikka suomalaisyritykset ovat varsin laajasti ainakin yleisellä tasolla sitoutuneet ihmisoikeuksien kunnioittamiseen, käytännön tasolla ihmisoikeusvastuun ja sen seurannan järjestelmällinen integrointi osaksi yritysten ydintoimintoja on suurelta osin vielä varhaisessa vaiheessa. Suomalaisyritykset myös julkaisevat verrattain niukasti ihmisoikeusvastuunsa toteutumiseen liittyvää tietoa.*"[5] SIHTI-selvityksessä tarkasteltujen 78 suomalaisyrityksen keskuudessa oli merkittävää hajontaa, mutta silti yritysten selkeä enemmistö (49/78) jäi kokonaistuloksissa alle 30 %:iin maksimipisteistä, ja joukossa oli peräti viisi yritystä, jotka jäivät arvioinnissa kokonaan vaille pisteitä. Sitovaa sääntelyä tarvitaan huolellisuusvelvoiteprosessien valtavirtaistamiseksi ja juurruttamiseksi osaksi yritysten toimintaa.

Myös useat sijoittajat ovat ottaneet kantaa sitovan yritysvastuusääntelyn puolesta.[6] Tulevaisuudessa yritysten rahoitus tulee olemaan entistä enemmän sidoksissa vastuullisuuteen ja yritysten toimintaan liittyvien ihmisoikeus- ja ympäristöriskien asianmukaiseen hallintaan ja haitallisten vaikutusten korjaamiseen.

Komissio julkaisi useita kertoja viivästyneen esityksen EU-tason yritysvastuulaista 23.2.[7] Aloitteen eteneminen EU:n lainsäädäntöprosessin läpi voi viedä vuosia eivätkä kaikki komission aloitteet välttämättä koskaan päädy lainsäädännöksi.[8] Lisäksi komission aloitteessa on kyse direktiivistä. Se tulee siis sovittaa jäsenmaiden kansalliseen lainsäädäntöön, mikä edellyttää kansallisia ratkaisuja, joita kansallisesta yritysvastuulaista käytävä keskustelu edistää. Edelleen komission aloitteessa on useita puutteita, joihin tulee kansallisessa prosessissa ja komission aloitteen jatkotyöstössä puuttua. Nämä puutteet koskevat muun muassa sääntelyn soveltamisalaa, sillä direktiiviesityksen ulkopuolelle jää 99 prosenttia EU-alueen yrityksistä, ml. kaikki pk-yritykset.

---

[5] Suomalaisyritysten ihmisoikeussuoriutumisen tila (SIHTI) -hanke: Selvitys suomalaisyritysten ihmisoikeussuoriutumisen tilasta, s. 75, saatavilla osoitteessa: http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-065-3

[6] Ks. esim. Business and Human Rights Resource Centre, Companies & Investors in Support of mHRDD, https://www.business-humanrights.org/en/big-issues/mandatory-due-diligence/companies-investors-in-support-of-mhrdd/

[7] Saatavilla komission Corporate sustainability due diligence -sivustolta, https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/doing-business-eu/corporate-sustainability-due-diligence_en

[8] Esimerkiksi vuonna 2016 annettu komission esitys julkisesta maakohtaisesta veroraportoinnista saatiin voimakkaasti vesitettynä maaliin vasta marraskuussa 2021. Esitys sukupuolten tasa-arvon edistämisestä pörssiyhtiöiden hallituksissa annettiin jo vuonna 2012, mutta on jumittunut neuvostoon. Neuvosto on torpannut myös komission jo vuonna 2008 annetun aloitteen yhdenvertaisesta kohtelusta työmarkkinoiden ulkopuolella. Viime vuonna komissio veti kokonaan pois käsittelystä jo vuonna 2013 annetun aloitteen kulutustavaroiden turvallisuudesta, koska sovun saavuttaminen neuvoston ja parlamentin välillä alkoi näyttää liian epätodennäköiseltä.

Finnwatch ry, Malminrinne 1 B, 00180 Helsinki
www.finnwatch.org

Suomen ei siten tule jäädä odottamaan EU-tason sääntelyä, vaan eduskunnan tulee käsitellä mahdollinen hallituksen lakiesitys kansallisesta yritysvastuulaista vielä tällä vaalikaudella.

Työelämä- ja tasa-arvovaliokunnan näkökulmasta on lisäksi syytä huomauttaa, että ulkomaalaisten ja ulkomaalaistaustaisten henkilöiden työperäinen hyväksikäyttö on Suomessa merkittävä ihmisoikeusongelma, johon ihmisoikeuspoliittisessa selonteossa ei juurikaan kiinnitetä huomiota. Ongelmiin puuttuminen edellyttää sekä viranomaisvalvonnan resurssien lisäämistä että olemassa olevan lainsäädännön toimeenpanoa. Lisäksi on tärkeää huomata, että vastuullisesti toimivilla yrityksillä on täysin keskeinen rooli ulkomaalaisten ja ulkomaalaistaustaisten henkilöiden työperäisen hyväksikäytön ennaltaehkäisemisessä Suomessa[9]. Hallitusohjelman mukaisesti Suomen kansallisen yritysvastuulain tulee perustua yrityksille asetettavaan niin kotimaista kuin ulkomaista toimintaa koskevaan huolellisuusvelvoitteeseen.

Lopuksi haluamme vielä todeta, että on hyvä, että ihmisoikeuspoliittisessa selonteossa kiinnitetään huomiota ilmastonmuutoksen hillintään ja luonnon monimuotoisuuden puolustamiseen. Selonteon mukaan esimerkiksi siirtymä vähähiiliseen talouteen tulee toteuttaa sosiaalisesti oikeudenmukaisella tavalla. Toteutuakseen tämä tavoite kaipaa Suomen poliittiselta johdolta kokonaisvaltaista näkemystä siitä, mitä ilmastopolitiikan oikeudenmukaisuudella tarkoitetaan ja miten siihen pyritään niin kansallisella kuin globaalillakin tasolla. Siirtymässä on varmistettava työvoiman oikeudenmukainen siirtyminen ekologisesti kestäviin työtehtäviin päivittämällä osaamista sekä luomalla ihmisarvoista työtä sekä ihmisarvoisia työpaikkoja, joista maksetaan elämiseen riittävää palkkaa. Työmarkkinaosapuolilla ja muilla sidosryhmiä on oltava mahdollisuus osallistua ilmasto- ja luontokatotoimien suunnitteluun, toteutukseen ja päätöksentekoon sekä tehtyjen toimien arviointiin. Toimien ihmisoikeusvaikutusten arvioimiseksi on kehitettävä laadukkaita mittareita, joiden avulla pystytään seuraamaan, miten ne vaikuttavat esimerkiksi haavoittuvassa asemassa tai yhteiskunnallisesti marginaalissa oleviin ryhmiin. Ilmastopolitiikan oikeudenmukaisuutta ja ihmisoikeusperustaisuutta tulisi tukea muun muassa siten, että tulevan ilmastolain määrittelemässä ilmastovuosikertomuksessa edellytettäisiin myös ilmastopolitiikan sosiaalisista vaikutuksista raportointia.

[9] Finnwatch, 2022, Pääurakoitsijoiden ihmisoikeusvastuu urakkaketjuissa, saatavilla osoitteessa: https://finnwatch.org/fi/julkaisut/rakennusala

Finnwatch ry, Malminrinne 1 B, 00180 Helsinki
www.finnwatch.org